

STANISŁAW KRZYŚKÓW
Akademia Rolnicza we Wrocławiu

WPŁYW WARUNKÓW PRZYRODNICZO-GLEBOWYCH NA STRUKTURĘ I KIERUNKI PRODUKCJI GOSPODARSTW INDYWIDUALNYCH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

1. Wstęp

W województwie dolnośląskim w roku 2002 gospodarstwa sektora prywatnego posiadały prawie 942,3 tys. ha UR, tj. 90,7% UR ogółem, natomiast gospodarstwa sektora publicznego – 9,3%. W ogólnej liczbie gospodarstw rolnych 141 336 struktura obszarowa przedstawiała się następująco: 41%, stanowiły działki do 1 ha UR, 18,1% gospodarstwa o powierzchni 1-2 ha UR, 16,2% - 2-5 ha, 11,7% - 5-10 ha, 5,4% - 10-15 ha, a udział gospodarstw powyżej 15 ha UR wynosił 7,6%. Średnia powierzchnia UR na gospodarstwo przedstawiała się następująco: w grupie do 1 ha – 0,41 ha UR, w 1-2 ha – 1,38 ha UR, 2-5 ha – 3,15 ha, 5-10 ha – 7,25 ha, 10-15 ha – 12,10 ha i w grupie powyżej 15 ha średnia powierzchnia UR na gospodarstwo wynosiła 65,28 ha UR. Średnia powierzchnia gospodarstwa powyżej 1 ha UR w 2002 r. w województwie wynosiła 12,2 ha, zaś na 1 gospodarstwo ogółem 7,95 ha UR.

Mniejsze, średnie powierzchnie użytków rolnych na gospodarstwo odnotowano w województwach: mazurskim (6,09 ha), łódzkim (5,47 ha), lubelskim (5,14 ha), świętokrzyskim (3,65 ha), podkarpackim (2,95 ha), śląskim (2,59 ha) i małopolskim (2,10 ha). Z powierzchnią 7,95 ha na 1 gospodarstwo województwo plasuje się na 9 miejscu w kraju [Systematyka 2003].

W województwie najmniejsze gospodarstwa, których powierzchnia nie przekraczała 6,0 ha, występowały w powiatach podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego (od 3,88 ha do 5,89 ha): wałbrzyskim, lubańskim, jeleniogórskim, kamienogórskim, kłodzkim, lwóweckim i zgorzeleckim i dwóch powiatach podregionu legnickiego (5,71-5,76 ha) w wołowskim i m. Legnicy.

Duże gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych powyżej 9 ha odnotowano w powiatach: strzelińskim – 10,01 ha, jaworskim 9,57 ha, złotoryjskim 9,43 ha i ząbkowickim 9,18 ha [Systematyka 2003]

Celem niniejszego opracowania była próba odpowiedzi na pytanie: jak warunki przyrodniczo-glebowe wpłynęły na strukturę gospodarstw i zależności organiczne pomiędzy produkcją roślinną i zwierzęcą.

2. Wyniki badań

Badaniem objęto gminy miejsko-wiejskie i wiejskie województwa dolnośląskiego. Materiał do oceny pochodził z Powszechnego Spisu Rolnego 2002 roku. W oparciu o wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej [Witek 1993] i uporządkowany szereg statystyczny, który zakłada taki podział analizowanej zbiorowości, gdzie podzbiory wydzielone z ogółu dają podstawy do obliczeń statystycznych [Freund 1981] wydzielono trzy grupy gmin:

I grupa z waloryzacją w przedziale 44-64 pkt.

II grupa 65 a 81 pkt.

III grupa 82-100 pkt.

Struktura ilościowa badanych gmin przedstawiała się następująco: I grupa 27,1%, II – 41,3%, III – 31,6%. Struktura obszarowa badanej zbiorowości kształtowała się zaś odpowiednio: 17,1%, 45,2% i 37,6% [Użytkowanie 2003].

Z oceny struktury użytków rolnych gospodarstw indywidualnych wynika, że w miarę poprawy warunków przyrodniczo-glebowych, obserwuje się malejący udział trwałych użytków zielonych. Nie zanotowano istotnych różnic jeśli idzie o udział sadów. Stwierdzono ponadto, że czym niższy wskaźnik waloryzacji, tym mniejszy udział odłogów i ugorów w strukturze użytków (tabela 1) [Użytkowanie 2003].

Tabela 1

Struktura użytków rolnych

Grupa	Użytki rolne	Grunty orne			Trwałe użytki zielone	Sady
		ogółem	w tym			
			odłogi	ugory		
%						
I	100,0	63,2	18,3	5,0	36,3	0,5
II	100,0	85,3	10,0	3,0	14,0	0,7
III	100,0	93,8	4,0	1,2	5,5	0,7
Woj. dolnośląskie	100,0	84,3	9,3	2,8	15,0	0,7

Źródło: [Użytkowanie 2003], obliczenia własne

Interesująca, z punktu poznawczego jest ocena średniej powierzchni gospodarstwa rolnego. W miarę wzrostu poziomu wskaźnika waloryzacji rośnie przeciętny jego obszar. Gdy porównamy to zagadnienie w zakresie średniej powierzchni to zanotowano tu dość ciekawą prawidłowość. Analizując średnią powierzchnię użytków przypadającą na gospodarstwo to praktycznie w gospodarstwach grup obszarowych poniżej 1 ha do 10-15 ha nie stwierdzono istotnego wpływu jakości warunków. Jedynie w grupie obszarowej powyżej 15 ha wraz ze wzrostem wskaźnika waloryzacji rośnie powierzchnia gospodarstwa (tabela 2).

Tabela 2

Zróżnicowanie powierzchni gospodarstw w grupach obszarowych

Grupa	Współczynnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej	Średnia powierzchnia gospodarstwa (ha)	Średnia powierzchnia gospodarstwa w grupach obszarowych (ha)				
			<1	1-5	5-10	10-15	>15
I	56,40	5,91	0,40	2,20	7,19	12,15	47,01
II	73,10	7,25	0,42	2,22	7,26	12,12	59,35
III	91,70	9,13	0,42	2,30	7,35	12,08	67,18
Woj. dolnośląskie	77,30	7,55	0,42	2,24	7,28	12,11	59,83

Źródło: [Systematyka 2003], obliczenia własne.

W 2002 roku spośród 141,3 tys. gospodarstw rolnych w województwie dolnośląskim tylko 106,9 tys., tj. 75,7%, prowadziło działalność gospodarczą, w tym wyłącznie rolniczą 85,9 tys. (60,8% ogółu gospodarstw), rolniczą i pozarolniczą 13,8 tys. (9,7%). Natomiast 24,3% ogółu gospodarstw nie prowadziło żadnej działalności gospodarczej [Systematyka 2003]. Między grupami badanymi stwierdzono duże zróżnicowanie. W grupie I ponad 1/3 gospodarstw nie prowadziło żadnej działalności gospodarczej, w II około 1/5, a w III 15,2% (tabela 3).

Tabela 3

Struktura gospodarstw Dolnego Śląska wg kierunków działania

Grupa	Gospodarstwa					
	ogółem	prowadzące działalność				nie prowadzące działalności gospodarczej
		razem	rolniczą	pozarolniczą	rolniczą i pozarolniczą	
%						
I	100,0	63,5	47,5	7,5	8,5	36,5
II	100,0	78,4	65,5	3,6	9,3	21,6
III	100,0	84,8	69,8	3,8	11,2	15,2
Woj. dolnośląskie	100,0	75,7	60,9	5,1	9,7	24,3

Źródło: [Systematyka 2003], obliczenia własne.

Spośród gospodarstw prowadzących działalność rolniczą ok. 25% produkowało wyłącznie na własne potrzeby. W miarę wzrostu powierzchni odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek zwiększa się z 4.0% do 1 ha, do 96,2% w gospodarstwach o powierzchni 50 ha i więcej [Systematyka 2003, Wybrane 2003].

Ocenę istotnych korelacji pomiędzy warunkami przyrodniczo-glebowymi, wyrażoną wskaźnikiem waloryzacji, a kierunkami produkcji roślinnej i zwierzęcej zilustrowano obliczeniami statystycznymi w tabeli 4. Dobre warunki nie są istotne w uprawie ziemniaków i produkcji zwierzęcej. Dział produkcji zwierzęcej współzależny jest dodatnio z udziałem trwałych użytków zielonych, szczególnie tam gdzie w produkcji dominowało bydło. Z danych makroekonomicznych wynika, że wysoki udział zbóż w strukturze zasiewów nie ma związku z jakością warunków przyrodniczo-glebowych, a wprost przeciwnie, największy udział zbóż uprawia się w grupie I, a więc o najgorszych parametrach waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (tabela 4) [Bilski 1997].

Tabela 4

Istotne zależności w sektorze gospodarstw indywidualnych pomiędzy produkcją roślinną a zwierzęcą ($r_t = 0,215$; $p > 0,01$)

Wyszczególnienie	Wskaźnik waloryzacji	Udział (%)				Zwierzęta gospodarskie SD/100 ha UR	Bydło	Trzoda chlewna	Owce	Konie
		TUZ	pow. zbóż	pow. ziemniaków	pow. przemysłowych					
Wskaźnik waloryzacji	1									
Udział TUZ	-0,743	1								
Udział pow. zbóż	x	x	1							
Udział pow. ziemniaków	-0,461	x	-0,504	1						
Udział pow. przemysłowych	0,751	-0,525	-0,337	-0,435	1					
Zwierzęta gospodarskie (SD/100 ha UR)	-0,262	0,266	x	x	-0,328	1				
Bydło SF/100 ha UR	-0,407	0,494	x	x	-0,314	x	1			
Trzoda chlewna (SF/100 ha UR)	x	-0,403	x	-0,279	x	x	1			
Owce (SF/100 ha UR)	x	0,600	x	x	x	x	x	x	1	
Konie (SF/100 ha UR)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1

Źródło:[Użytkowanie 2003], obliczenia własne.

Związki o charakterze organicznym pomiędzy produkcją roślinną i zwierzęcą w miarę zwiększającego się oddziaływania rynku, tracą na wyrażistości. Produkcja jest w coraz większym stopniu zależna nie tylko od relacji produkty roślinne do produktów zwierzęcych, ale także warunków ekonomicznych, tj. sprzedaży i płatności [Krzyśków 2003].

3. Wnioski

1. Wraz ze wzrostem wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej w województwie rośnie udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych.
2. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego rośnie wraz ze wzrostem jakości warunków naturalnych.
3. Nie zanotowano istotnego wpływu warunków przyrodniczo-glebowych na średnią powierzchnię gospodarstw w grupach obszarowych od 1 do 15 ha UR.
4. Odsetek gospodarstw prowadzących działalność rolniczą zwiększa się w miarę wzrostu wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej.
5. Rachunek zależności pomiędzy produkcją roślinną a zwierzęcą dowodzi, że z jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej dodatnio skorelowana była tylko uprawa roślin przemysłowych. Produkcja zwierzęca dodatnio była współzależna z udziałem trwałych użytków zielonych, a ujemnie z udziałem upraw przemysłowych w strukturze zasiewów.

LITERATURA

1. Bilski S., Gołaś Z. (1997): Czynniki kształtujące dochody indywidualnych gospodarstw rolnych. *Więś i Rolnictwo* Nr 2, Warszawa, 74-87.
2. Freund J. E. (1981): *Podstawy nowoczesnej statystyki*. PWE, Warszawa.
3. Krzyśków S. (2003): Ocena produkcji zwierzęcej gospodarstw indywidualnych rolnictwa Dolnego Śląska na tle kraju. *Prace Naukowe AE im. O. Langego we Wrocławiu*. Nr 980, 235-241.
4. Marszałkiewicz T. (1986): *Metody statystyki opisowej w badaniach ekonomiczno-rolniczych*. SGGW, Warszawa 1986, 340-343.
5. *Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych*. WUS, Wrocław 2003.
6. *Użytkowanie gruntów, 2003. Powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich*. WUS, Wrocław.
7. Witek T. i wsp. (1993): *Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski według gmin*. Puławy.
8. *Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, 2003*. WUS, Wrocław.

STANISŁAW KRZYŚKÓW

**WPLYW WARUNKÓW PRZYRODNICZO-GLEBOWYCH NA STRUKTURĘ
I KIERUNKI PRODUKCJI GOSPODARSTW INDYWIDUALNYCH WOJEWÓDZTWA
DOLNOŚLĄSKIEGO**

STRESZCZENIE

Przedmiotem opracowania była analiza rolnictwa indywidualnego na Dolnym Śląsku. Materiał badawczy pochodził z Powszechnego Spisu rolnego 2002. Gospodarstwa podzielono według wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Stwierdzono, że warunki produkcji mają istotny wpływ na kierunki działalności, szczególnie roślinnej. Zauważono istotne związki pomiędzy produkcją roślinną, a jakością jeśli idzie o udział zbóż i przemysłowych w strukturze zasiewów. Obsada zwierząt jest ujemnie skorelowana z jakością warunków i udziałem upraw przemysłowych, a dodatnio z udziałem łąk i pastwisk w strukturze użytków rolnych.

STANISŁAW KRZYŚKÓW

**INFLUENCE OF NATURE AND SOIL CONDITIONS ON THE STRUCTURE
AND PRODUCTION DIRECTIONS OF INDIVIDUAL FARMS IN LOWER
SILESIA REGION**

SUMMARY

Investigative material data was used according to Public Rural Book. The farms has been derided in accordance with valorization of form area production ratio. The researches shows that conditions of production have an important influence especially for directors of farm production. There us also an essential relationships between plant production and sow structure (especially wheat share). The livestock is correlated negatively with quality of condition and industrial corps.